

HISTORIE A SOUČASNOST

Prvorepublikové pracovní soudnictví

Milan Pelikán

Pracovní soudy byly v období první republiky (s vědomím toho, že nepůsobily jen po část období tzv. I. republiky, ale až do jejich zrušení v roce 1948) upraveny zákonem č. 131 Sb. z. a n. ze dne 4. července 1931,¹ o soudnictví ve sporech z poměru pracovního, služebního a učebního (o pracovních

soudech), dále jen „zákon“, který byl posléze několikrát novelizován. V tomto příspěvku budeme vycházet z právní úpravy bez přihlídnutí k pozdějším novelizacím. Účelem tohoto příspěvku není vyčerpávajícím způsobem zhodnotit práci prvorepublikových pracovních soudů, ale pouze nastínit jejich působení

¹ Zmínky o zvláštních soudech pracovních se v literatuře objevovaly již o několik let dříve. Viz např. časopis Právník, roč. 1922, sešit I., str. 32, kde je mj. uvedeno, jak v sousedním Německu „mnoho se přetřásá otázka, mají-li tvořiti součást správních úřadů pracovních či mají-li býti zřízeny jako samostatné soudy mimořádné či konečně mají-li býti přiřaděny k soudům řádným, t.j. okresním“.

na našem území a poukázat na některé zvláštnosti, které by případně mohly být do budoucna použity i pro právní úpravu civilních předpisů (zejména občanského soudního řádu).

I. Pracovní soudy

Podle zákona pracovní soudy zřizovala vláda v místech, kde to vyžadovaly hospodářské a sociální poměry. V místech, kde mělo sídlo několik okresních soudů, mohl být také zřízen jediný pracovní soud pro obvod všech těchto okresních soudů nebo některých z nich. Nebyly-li dány podmínky pro zřízení samostatného pracovního soudu zřizovala vláda u okresních soudů zvláštní oddělení² pro spory pracovní. Na základě zákona byly pak pracovní soudy zřízeny vládním nařízením č. 180/1931 Sb.³

Pracovní soud mohl být rozdělen na několik stálých oddělení podle příbuzných odvětví výrobních, živnostenských nebo služebních. Zpravidla mělo být zřízeno zvláštní oddělení pro spory obchodních zaměstnanců a pro spory osob zaměstnaných v zemědělství, tj. v hospodářství polním, lesním a při zahradnictví.

Pracovní soud se skládal z předsedy, jednoho nebo více náměstků, přísedících a jejich náhradníků. Předsedu a jeho náměstky ustanovoval ministr spravedlnosti ze soudců z povolání. Přísedící jmenoval prezident vrchního soudu, v jehož obvodu byl pra-

covní soud, a to polovinou ze zaměstnavatelů a polovinou ze zaměstnanců.

Pracovní soud jednal a rozhodoval v senátech složených z předsedy nebo jeho náměstka a ze dvou přísedících, z nichž jeden byl ze skupiny zaměstnavatelů a druhý ze skupiny zaměstnanců (s výjimkou sporů o nároky ze společně převzaté práce mezi zaměstnanci téhož podnikatele; v těchto případech byli oba přísedící ze skupiny zaměstnanců). Zákon stanovil, aby povolávání k jednání a rozhodování soudu byli přísedící náležející k témuž nebo alespoň podobnému povolání jako strany sporu. Při nařizování přelíčení před pracovním soudem bylo tedy povinností předsedy pracovního soudu nebo jeho náměstka dbát na to, aby přísedící náleželi k témuž povolání, jako jsou sporné strany, a jen kdyby takových přísedících nebylo, alespoň k povolání podobnému. Bylo-li přelíčení odročeno, pak nové jednání se mělo konat za účasti týchž přísedících.⁴

II. Věcná příslušnost

Podle § 1 zákona byly pracovní soudy (mimo spory uvedené v odst. 2 zákona) výlučně příslušné rozhodovat spory z pracovního, služebního nebo učebního poměru založeného soukromoprávní smlouvou, vzniklé mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, jakož i mezi zaměstnanci téhož zaměstnavatele.⁵ Hromadnou pracovní smlou-

² Bína, F.: Rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech občanských. Generální rejstříky k ročníkům XVI–XX (1934–1938). Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa. Praha 1940. Strany 556–568. K tomu jud. uvádí: Ve věcech výkonu soudní pravomoci jest oddělení okresního soudu pro spory pracovní samostatným soudem v poměru k ostatním soudním oddělením (č. 14592, str. 559).

³ Na samostatné pracovní soudy byly přeměněny živnostenské soudy zřízené např. v Praze, Plzni, Brně, Moravské Ostravě atd. Jediný pracovní soud pro více obvodů byl zřízen např. v Brně, a to pro Brno-město a pro Brno-okolí. Nové samostatné pracovní soudy byly zřízeny např. v Aši, Děčíně, Novém Jičíně, Opavě atd. Zvláštní oddělení pro spory pracovní byly zřízeny u některých okresních soudů např. v Benešově, České Kamenici, Duchcově, Chebu, Táboře, Bohumíně, Českém Těšíně, Fryštátě a také v Nitře, Trnavě, Mukačevě, Užhorodě atd.

⁴ Viz § 15 vládního nařízení č. 216/1931 Sb. z. a n. kterým se vydává jednací řád pro pracovní soudy.

⁵ K tomu cit. lit. ad. 2). Tehdejší judikatura nejvyššího soudu uvádí (výběr): Předpokladem příslušnosti pracovního soudu je pracovní poměr mezi spornými stranami (č. 14642, str. 556). Pro nárok z pracovního poměru proti zaměstnavatelově pozůstalosti jest příslušný pracovní soud (č. 13724, str. 557), ale např. u pracovního soudu nelze uplatňovat nárok z pracovního poměru proti dědicům zaměstnavatelovým, jímž byla pozůstalost odevzdána ještě před podáním žaloby (č. 13868, str. 557). K příslušnosti pracovních soudů náleží spor o náhradu škody vzniklé tím, že zaměstnavatel nevydal zaměstnanci při skončení služebního poměru peřiny, jež si zaměstnanec přinesl do domu zaměstnavatelova, kde za služebního poměru bydlil (č. 14805, str. 557). Zaměstnancův nárok na náhradu škody, ježto se zaměstnavatel nepostaral o řádné užívání služebního bytu, náleží k příslušnosti pracovních soudů (č. 14941, str. 557). Pracovní soudy jsou příslušny k rozhodnutí o nároku na náhradu škody, způsobené zaměstnavateli jeho zaměstnanci na autu jízdou na černo (č. 15084, str. 557). Jde o spor o náhradu škody z poměru služebního, domáhá-li se zaměstnanec na zaměstnavatele náhradu škody, kterou mu způsobil zaměstnavatel při výstupu mezi nimi za výkon služby a z jejího podnětu (č. 16279, str. 557). Pracovní soud jest výhradně příslušný pro žalobu zaměstnance (kočího) na zaměstnavatele o náhradu škody, utrpěné při výkonu služby tím, že byl koněm poškozen (č. 16355, str. 557). U pracovních soudů nemůže žalovati ten, komu byl nárok ze služebního poměru postoupen (č. 13557, str. 557). Pracovní soudy nejsou příslušné pro žalobu zaměstnance o náhradu škody proti zaměstnancům téhož zaměstnavatele, opíjenou o to, že žalovaní nedbali bezpečnostních ohledů (§ 1157 obč. zák.) (č. 13453, str. 558). Spor bývalého zaměstnance proti bývalému zaměstnavateli o náhradu škody za to, že bývalý zaměstnavatel nedal nebo dal pozdě referenci o bývalém zaměstnanci firmám, u nichž se ucházel o místo, nepatří k příslušnosti pracovních soudů (č. 13592, str. 558). Jde o smlouvu o dílo, nikoliv o smlouvu služební, zavázal-li se kapelník k denním hudebním produkcím se svou kapelou v podniku žalovaného za denní plat, stravu a byt aniž bylo ve smlouvě ustanoveno, že žalovaný vykonává vliv na soubor kapely; spor z takovéto smlouvy nepatří před pracovní soudy (č. 14049, str. 558). Spory mezi zaměstnanci a zaměstnavateli o plnění podle mimosoudní dohody (smřu) ná-

vou⁶ nebo jinou obdobnou úpravou sjednanou mezi organizacemi zaměstnanců a zaměstnavatelů mohla být příslušnost pracovního soudu vyloučena a rozhodování sporů přeneseno na rozhodce.⁷

V mezích výše uvedeného tak byly pracovní soudy příslušné rozhodovat zejména (zákon stanovil demonstrativní výčet) ve sporech:

- o mzdu, provizi a jiné služební požitky a odměny,
- o nastoupení poměru pracovního, služebního nebo učebního, o pokračování v něm a o jeho zrušení,
- o jiná plnění a náhradní nároky z poměru pracovního, služebního nebo učebního, zejména o srážku ze mzdy, o smluvní pokutu, o vrácení kauce, o odbytné, o užívání služebních předmětů nebo o dovolenou,
- o vydání nebo obsah vysvědčení o vykonané práci (službě) a o náhradní nároky z toho vznikající,
- o nároky vzniklé z příslušnosti k sociálně-pojišťovací ústavům nebo k podpůrným pokladnám, pokud věc nenáležela před obligatorní rozhodčí soudy sociálně-pojišťovacích ústavů nebo podpůrných pokladen nebo před soudy pojišťovací,
- o výpověď, vyklizení nebo nájemné z bytů, jichž užívání zaměstnavatel zaměstnanci poskytl bezplatně anebo za plat,
- o nároky, které zaměstnanci téhož podnikatele činí proti sobě navzájem ze společně převzaté práce.

III. Místní příslušnost

K projednání a rozhodnutí sporů byl podle volby žalobcovy příslušný pracovní soud, v jehož obvodu byl obecný soud žalovaného nebo provozovna, a jednalo-li se o osoby, které byly zaměstnány mimo provozovnu, pracovní soud, v jehož obvodu byl obecný soud žalovaného, nebo pracovní soud v jehož obvodu byla konána práce nebo placena mzda nebo jiné služební platy.

IV. Přisedící

Jak již bylo výše uvedeno přisedící byli jmenováni⁸ z polovice ze zaměstnavatelů a z polovice ze zaměstnanců. Jmenovány mohly být pouze osoby, navržené ústředními odborovými organizacemi zaměstnanců a zaměstnavatelů. Ve skupině zaměstnavatelů mohly být jmenovány přisedící i osoby, které byly oprávněny zastupovat obchodní společnosti (*veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti, komanditní společnosti akciové, akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným*), společenstva (družstva), korporace, ústavy a spolky a pokud nebyli právníky, tak také úředníci zaměstnavatelů. Přisedícím ze skupiny zaměstnanců byl zaměstnavatel povinen poskytnout potřebný čas k zasedání u soudu.

Zákon také stanovil ochranu přisedících vůči zaměstnavateli a to tak, že nemohli být zaměstnavatelem propuštěni z důvodu, že výkonem funkce zanedbávali zaměstnání nebo proto, že určitým způsobem svou funkci vykonávali. Případný spor o propuštění ze zaměstnání rozhodoval soud, u něhož byl přisedící ustanoven.

ležejí k příslušnosti řádných soudů (č. 13892, str. 558). Pracovní soud nemůže rozhodnouti o pohledávce k započtení namítané, nejde-li o pohledávku, o níž rozhodovati jest povolán výlučně pracovní soud podle zákona o pracovních súdech (č. 15658, str. 558).

⁶ Rouček, F. – Sedláček, J. uvádí, že hromadnou pracovní smlouvu poprvé definovala vládní nařízení z 26. června 1937, č. 141 Sb.z. a n. takto „Hromadnou smlouvou pracovní podle tohoto nařízení rozumí se úprava pracovních a mzdových (platových) podmínek mezi jedním nebo několika zaměstnavateli nebo jejich jednou nebo několika odborovými organizacemi (korporacemi) a jednou nebo několika odborovými organizacemi (korporacemi) zaměstnanců, a to bez rozdílu, zda hromadná smlouva pracovní byla ujednána dohodou stran nebo smírem, nálezem nebo rozhodnutím orgánů povolaných podle platných předpisů k hromadné úpravě otázek mzdových (platových) mezi zaměstnanci a zaměstnavateli.“ – převzato z: Rouček, F. – Sedláček, J. a kruh spolupracovníků: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha 1937. Díl pátý, str. 193. Reprint původního vydání. Vydalo nakladatelství CODEX Bohemia, s.r.o. Praha 1998.

⁷ K tomu cit. lit. ad. 2. Judikatura uvádí: Pracovní soud jest věcně nepřislušný pro pracovní spory o nichž z vůle stran mají rozhodnouti rozhodčí (č. 13892, str. 556). Příslušnost pracovního soudu nelze získati úmluvou stran, kromě případů uvedených v třetím odstavci § 1 zákona, tedy jak je zde uvedeno (č. 13486, str. 559).

⁸ Poznámku k činnosti pracovních soudů uvádí časopis Právník ročník 1932, sešit III. na str. 100–101, citují: „U soudů pracovních nebyli jmenováni dosud přisedící do senátů, takže při I. rocích od počátku ledna do nynějška odročují se stání na neurčito, pokud strany nepoužijí práva v zákoně jim vyhrazeného a nedají souhlas k tomu, aby spor byl projednán před předsedou senátu (samosoudcem z povolání).“ „Místo urychleného řízení a zlepšení bude pracovní soud hned od počátku zatížen „nedodělkou“. Dále strany mají vítanou možnost spor protáhnouti a rozhodnutí oddáliti prostě tím, že nedá souhlas ta či ona strana (zpravidla žalovaný) k projednání sporu samosoudcem.“

Zákon však také stanovil vůči přisedícím sankce a to pro případ, že se přisedící k jednání („sedění“) pracovního soudu bez dostatečné omluvy nedostavili včas anebo, kteří zanedbávali své povinnosti jiným způsobem. Předsedovi senátu bylo uloženo potrestat přisedícího za každý takový případ pořádkovou pokutou („pořádkovým trestem“) a uložit mu z moci úřední nebo na návrh stran náhradu nákladů způsobených zanedbáním povinností.⁹ Pokutu a náklady řízení směl předseda senátu odvolat v případě do-
datečné omluvy.

V. Řízení před pracovními soudy

Zákon obsahoval pouze některá zvláštní ustanovení pro řízení před pracovními soudy,¹⁰ jinak platily předpisy o řízení před soudy okresními ve věcech sporných, tj. zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní).

Z ustanovení zákona o řízení nelze přehlédnout § 23 podle kterého strany se mohly dát zastupovat každou svépřípravou osobou, která je schopna před soudem jednat, avšak ve sporech, jejichž předmět neměl hodnotu vyšší než stanovenou částku (1000,- Kč), bylo vyloučeno zastoupení advokátem.¹¹ V těchto sporech nemohli advokáti stranu zastupovat ani jako funkcionáři podniků, které byly ve sporu před pracovním soudem stranami.

První rok (rok k zahájení sporu) nebo rok k prvnímu přelíčení měl být zpravidla do pěti dnů od podání žaloby. První rok (rok k zahájení sporu) konal se před předsedou pracovního soudu nebo jeho náměstkem a směřoval k tomu, aby věc byla vyřízena smírem, rozsudkem pro zmeškání, uznání nebo vzdání se nároku žalobního nebo aby rozhodnuto bylo o námitkách, že věc nenáleží před soudy pracovní, že pracovní soud jest místně nebo věcně nepřislusný, že o téže věci byl zahájen spor (překážka litispence) anebo bylo právoplatně rozhodnuto (res iudicata). Vzdaly-li se při prvním roku (roku k zahájení sporu) obě strany toho, aby se přelíčení konalo za účasti přisedících,¹² provedl předseda ih-

ned při témže roku i přelíčení o věci hlavní a vydal rozsudek. Totéž platilo, jestliže strany učinily stejné prohlášení po prvním roku (roku k zahájení sporu), ale ještě před započítáním přelíčení. Pracovní soud se usnášel většinou hlasů s tím, že napřed hlasoval přisedící věkem starší, předseda hlasoval poslední.¹³

Proti rozsudku okresního soudu bylo možno podat odvolání ke krajskému soudu a to podle hodnoty sporu následovně:

- a) Ve sporech s hodnotou předmětu ne vyšší než 300,-Kč bylo možno se do rozsudku odvolat jen jestliže pracovní soud v rozsudku prohlásil odvolání za přípustné, protože rozhodnutí mělo zásadní význam nebo bylo-li řízení zmatečné z důvodů v zákoně uvedených. O těchto odvoláních rozhodoval odvolací soud v neveřejném zasedání v tříčlenném senátu složeném ze soudců z povolání na základě spisů.
- b) V případech sporů o hodnoty vyšší než 300,-Kč bylo možno podat odvolání bez uvedení odvolacích důvodů. V těchto případech rozhodoval soud v senátě složeném z tří soudců z povolání a to tak, že se projednávala věc znovu v mezích určených návrhy stran v odvolání.

Proti rozsudku odvolacího soudu pak bylo možno za stanovených podmínek (přesahovala-li hodnota sporu částku 2000,-Kč anebo v případě, kdy odvolací soud v rozsudku prohlásil dovolání za přípustné, protože šlo o dovolání zásadního významu) odporovat dovoláním (revizí) k nejvyššímu soudu, který rozhodoval v neveřejném zasedání bez ústního přelíčení podle spisů v mezích návrhů obsažených v dovolacím spise. Dovolání muselo být podepsáno advokátem a podávalo se do 15-ti dnů od doručení rozsudku odvolacího soudu. Odpůrce, kterému bylo dovolání soudem doručeno, směl podat do 15-ti dnů odpověď, rovněž podepsanou advokátem. Jednalo se lhůtu zákonnou. Uvádět v řízení dovolacím nová tvrzení či nové důkazy nebylo dovoleno.

⁹ K tomu cit. lit. ad. 8). „Budoucnost nadto asi také potvrdí zkušenosti, známé již na př. z bývalých odvolacích senátů živnostenského soudu, kde příliš často líčení nemohlo začíti dříve, dokud – po telefonickém alarmování přisedících laiků, pokud telefon měli – nebyl takový pán přisedící chtě nechtě přinucen k líčení a k soudu se dostaviti.“

¹⁰ K tomu čas. Právník roč. 1931, sešit XV. na str. 486 uvádí: „Pokud jde o řízení před soudy pracovními byl tu vzorem zákon o soudech živnostenských z r. 1896 (z.č. 218/1896 ř.z. – pozn. aut.) a vzhledem k tomu, že tyto předpisy platily pouze v zemích historických, bylo nutno příslušné předpisy v zákoně samém podrobněji uvést.“

¹¹ K tomu cit. lit. ad. 10). Podle zákona o soudech živnostenských z r. 1896 bylo zastoupení advokáty úplně vyloučeno.

¹² K tomu cit. lit. ad. 2). Judikatura uvádí: Prohlášení stran o vzdání se účasti přisedících jest účinné jen, stane-li se nejpozději před vyvoláním věci při prvním přelíčení; jestliže soud přihlížel k později učiněnému takovému prohlášení a jednal o věci a rozhodl ji bez přisedících, jsou řízení i jeho rozhodnutí zmatečná (č. 16639, str. 560).

¹³ Podle nynější platné úpravy přisedící hlasují před soudci a mladší soudci před soudci staršími, předseda senátu hlasuje poslední (o.s.ř. § 37 odst. 2).

VI. Závěr

Zákon o pracovních soudech byl zrušen zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Ani nyní platná právní úprava neupravuje soudnictví ve věcech pracovních zvláště a věci pracovní patří tedy pod obecné soudy – věci civilní. V rámci obecné soustavy soudů lze ovšem soustředit věci pracovní v jednom či více odděleních, které vyřizuje jeden, popř. více soudců (senátů) a to buď tak, že tento soudce (senát) má jen věci pracovní, častěji pak (pokud je mi známo) lze se setkat s tím, že soudci vyřizují věci pracovní společně s věcmi dalšími, jako např. s věcmi obchodními či klasicky civilními. Nutno uvést, že věci pracovní, tedy nároky vyplývající z pracovníprávních předpisů (zejména nároky z neplatného rozvázání pracovního poměru a náhrady škod) jsou věci složité (ostatně jako i jiné oblasti práva) a určitá specializace v rámci v této oblasti není na škodu.

Kladem se dle mého názoru jeví (oproti dnešnímu stavu) to, že výběr přísedících byl z poloviny ze strany zaměstnavatelů (s tím, že v této skupině mohly být jmenovány přísedícími i osoby, které byly oprávněny zastupovat obchodní společnosti, družstva, korporace, spolky ap.) a z poloviny ze strany zaměstnanců a dále zejména to, že byli vybíráni (resp měli být vybíráni) a k jednání voláni dle příslušných povolání (profesí).

Jak z uvedených pramenů vyplývá, jmenování přísedících bylo od počátku komplikované, a také jejich účast u jednání ne vždy byla dochvilná. Zřejmě také proto byla stanovena možnost uložit předsedou senátu přísedícímu sankci. Nutno zde podotknout, že nelze dle platného občanského soudního řádu uložit pořádkové opatření přísedícímu, který se bezdůvodně nedostaví k jednání u soudu (§ 53 odst. 1 o.s.ř. – „Tomu, kdo hrubě ztěžuje postup řízení zejména tím, že se nedostaví bez vážného důvodu k soudu ...“ – není možno použít). Také případná náhrada nákladů nepřipadá dle platného o.s.ř. v úvahu (viz § 147 odst. 2 a § 148 odst. 2 o.s.ř.). Tímto ovšem nevylučuji případnou sankci či náhradu podle jiných právních předpisů.

Jinou otázkou je samotná potřeba přísedících v pracovníprávních sporech. Připustíme-li že ano, že je nezbytná, pak tuto potřebu lze dovodit spíše, než pro samotnou právní kvalifikaci případu, jako potřebu pro lepší objasnění skutkových zjištění (ovšem za předpokladu určité znalosti té či oné profese přísedícím), kdy soudce profesionál ne vždy při projednávání případu má praktické zkušenosti

a poznatky o tom či onom provozu (tedy jaké se používají stroje, jaké tam jsou v praxi pracovní postupy, celkové prostředí apod.), či o té které profesi (na jakém pracovišti se vykonává, co všechno obnáší apod.). Právě v pomoci při objasňování skutkových okolností spatřuji stěžejní význam přísedících u okresních soudů. Předpokladem ovšem je jmenování potřebné struktury přísedících podle povolání (nejčastěji se vyskytujících v tom kterém okrese), tak aby senáty mohly být složeny podle profesních hledisek.¹⁴

Výše uvedeným netvrdím, že účast přísedících při jednání je vždy zcela nezbytná, naopak domnívám se, že v některých případech (mj. také s ohledem na urychlení řízení), tomu tak nemusí být. Nejschůdnějším se jeví možnost vyloučení přísedících z jednání na základě souhlasu stran, tak jak tomu bylo v prvorepublikové právní úpravě o pracovních soudech, a to i přes některé negativní zkušenosti (pozn. ad. 8).

SUMMARY

The article entitled „Labour Justice in the First Republic“ deals with courts operating in the Czech Republic in the field of labour affairs. These courts were established by the Law no. 131/1931 of the Collection of Laws and Regulations concerning judiciary of labour-, service-, and education-relationship lawsuits (i.e. of labour courts). The introductory part of the article describes the processes and ways of establishing labour courts, and also the structure of the labour courts. The following part contains definition of material competence of the labour courts. These courts were competent in making decisions concerning labour-, service-, and education-relationship lawsuits, if these relationships were based on civil law contracts between an employer and an employee. In the third part the author defines local competence of these courts. In the fourth part associate judges are dealt with. Special attention is paid to the ways and processes of their appointment, their security, and possible sanctions against the associate judges applied in cases of their failure to execute their duties properly. The following part contains a collection of some regulations concerning labour court suits. The concluding part contains a couple of considerations de lege ferenda, concerning especially the associate judges.

¹⁴ Kalenská, M.: Překračuje manažerská smlouva hranice pracovního práva? Právo a zaměstnání č. 11/1998, str. 5 a násl. Na str. 10, předposlední odstavce, autorka uvádí, cituji: „Dovolujeme si podotknout, že pokud nejsou senáty složeny podle profesních hledisek, jak tomu bylo za první republiky, jsou spíše zdržovacím a nikoliv zkvalitňovacím faktorem“.